

Кочукова Н. І.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови та літератури
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

ТРАДИЦІЙНІ ТА ТРАНСФОРМОВАНІ СТІЙКІ СПОЛУЧЕННЯ СЛІВ У НАУКОВО-ПОПУЛЯРНОМУ МЕДІАТЕКСТІ

Науковий стиль нині розвивається дуже активно й загалом перебуває на піднесенні, розкриваючи нові виражальні можливості. Мовознавці виявляють, фіксують, аналізують нові тенденції у використанні мовних одиниць різних рівнів у наукових текстах гуманітарних, природничих, технічних галузей, як-от повернення власне українських синтаксичних конструкцій, співвідношення запозичених і питомих українських лексем, орозмовлення наукової мови, усунення ідеологізованої і знеособленої лексики, прояви авторської індивідуальності, проблеми наукового жаргону, тенденції до оновлення наукового стилю, простежені на тлі соціальної та культурної глобалізації. Розв'язання таких актуальних завдань сучасної лінгвістики неможливе без дослідження різних виявів української наукової, науково-популярної мови на синхронному зрізі.

Функціонування експресивних мовних одиниць у різних жанрах сучасних українських науково-популярних медіа (блози, подкасті, замітці, інтерв'ю, статті, дописи тощо) на новітньому джерельному матеріалі потребує лінгвістичних досліджень. Актуальним є аналіз визначення їхньої ролі в популяризації науки, у впливі на комунікативну ефективність науково-популярних медіатекстів, у сприянні переконливості, легкості сприйняття наукової думки.

До виражальних засобів, за допомогою яких автори досягають своєрідної експресивності науково-популярного тексту, роблячи його доступнішим для сприйняття реципієнтом, належать традиційні й індивідуально-авторські фразеологічні одиниці. Напр.: *Рухова активність дає більше тепла, ніж просте тремтіння м'язів. Тому не чекаємо, поки зуби самі почнуть цокотіти і робимо вправи* [9], пор. традиційне: *зуби цокотять* (поширення компонентного складу фразеологізму). Наукові знання, їхнє оцінювання передусім фіксують за допомогою вже добре відомих образів. Що більше в значенні вибраної фразеологічної одиниці вміщено потрібної інформації, то більша ймовірність того, що читач залишить її у своїй свідомості. Уживання стійких сполучень слів, здебільшого перетворених,

з яскравим прагматико-стилістичним спрямуванням, дозволяє авторові виразити власне ставлення до викладеної інформації, сконцентрувати основну думку. Невід'ємною частиною науково-популярної мови стали крилаті вислови (**Всевидяче око**: відповіді на 11 простих запитань про супутник ICEYE) [2]. Розраховуючи насамперед на стилістичний ефект, науковці-публіцисти вдаються до семантичних і структурно-семантичних модифікацій. Напр.: **Один у полі**: як ми стали більш самотніми через війну й чим це загрожує [3], пор. традиційне: *один у полі не воїн*. Унаслідок редукції компонентного складу крилатого вислову без втрати загальної цілісної семантики сформовано оказіональну експресивність усіченої стійкої словосполучки, загострено читацьке сприйняття публікації, присвяченої українським сьогоденним реаліям в умовах війни. Зазвичай скорочені елементи не несуть додаткової інформації і легко домислюються читачем.

Індивідуально-авторські вислови поширюють свій потенціал на весь контекст, напр.: **Не все те цукор, що солодке**. *Про цукрозамінники та підсолоджувачі у нашому житті... Солодкі напої, жуйки і навіть шоколад, у складі якого немає цукру, – дуже популярні товари на полицях наших магазинів. Але чому вони солодкі без цукру?* [4], пор. традиційне: *не все те золото, що блищить* (субституція компонентів стійкої словосполучки). Попри те, що семантична організація вислову зазнала змін унаслідок творчого перетворення, прислів'я не втратило традиційного значення «не завжди внутрішній зміст відповідає зовнішнім ознакам». Субституція компонентів лише конкретизувала зміст. Особливий ефект несподіваності дає заміна компонента прислів'я його антонімом, напр.: **Одна голова – добре, а дві – погано** [4], пор. традиційне: *одна голова – добре, а дві – краще*.

Пожвавити думку, підтримати увагу читача дозволяють свідомо використані розмовні фразеологічні одиниці в складі заголовків, підзаголовків, текстів завдяки їхній чіткій функціональній спрямованості на адресата, засобу створення інтриги на початку тексту. Напр.: **До ворожки не ходи**: що таке магічне мислення [5]. Розмовна фразеологія є наслідком демократизації наукового мовлення й одним з ефективних засобів залучення уваги завдяки емоційному забарвленню. Пор.: **Дрижаки беруть**: чому нам буває холодно і що з цим робити (заголовок). *Як біологи пояснюють терморегуляцію людського тіла та які методи збереження тепла є найефективнішими?* [9]; *Ното паледі – вид, що перевернув еволюцію людини з ніг на голову* [10].

На відміну від наукових текстів, у науково-популярних використовують розмовні фразеологізми, що завжди мають високий ступінь експресивної забарвленості, яка властива усному мовленню, напр.: **Пахне смаленим**: як маніпулюють тютюнові виробники [8];

Як карта ляже: чому люди вірять тарологам [7]. Активність таких стійких словосполук у досліджуваних матеріалах зумовлена прагненням науковців надати науковій мові невимушено-розмовного відтінку, авторської оцінки, індивідуальності, полегшити комунікацію з читачами. Психологічною основою появи експресивних мовних одиниць у науково-популярному тесті є бажання авторів бути дотепними, вразити читачів свіжістю і яскравістю висловлення, намагання уникнути стереотипної, затертої, знеособленої лексики, узвичаєних мовних одиниць, клішованих словосполук.

Іноді в науково-популярній мові спостерігаємо натяк на відомий вислів, хоча формально вжито незв'язану конструкцію. У контексті такі мовні одиниці передають лише ідею стійкого сполучення слів, його внутрішню форму, незважаючи на значне порушення його граматичного складу. Напр.: **Їжа: це те, що ми їмо або те, чим ми живемо?** [6], пор. традиційне: *Ми є те, що ми їмо*. Спеціально організований контекст (підзаголовкові комплекси, інформативно зорієнтований лід тощо), що слугує орієнтиром для вироблення стратегії сприйняття тексту, завжди викликає у свідомості читача асоціативний зв'язок з крилатим висловом. Використання питальних речень як синтаксично-стилістичного прийому сприяє встановленню контакту з читачем, інтелектуальному впливу на його почуття та емоції. Своєрідний ефект діалогізму підтримує увагу реципієнта й забезпечує якнайкраще засвоєння наукової інформації.

У науково-популярній мові спостерігаємо такий продуктивний прийом фразеологічної трансформації, як поширення компонентного складу. Напр.: **Дамоклів меч блокування. Хто й чому хоче заборонити тикток у США. Чи справді ТікТок може загрожувати національній безпеці США...** [1]. У наведеному прикладі до складу крилатого вислову введено додатковий постпозитивний компонент, що не став складником традиційної структури і характеризуються найменшим ступенем злиття з усталеною формою. Оказіональний поширювач **блокування**, виконуючи роль неузгодженого означення, сприяв конкретизації відомого значення вислову, зблизивши його з контекстом.

Отже, якісні, експресивно насичені, стилістично виразні, оригінальні за своїм мовним оформленням, зокрема завдяки креативному використанню фразеологічних одиниць, науково-популярні медіатексти сучасних українських сайтів, інтернет-видань неодмінно привертатимуть увагу не лише науковців, а й тих, хто ніколи не цікавився наукою. Адже такі матеріали є наслідком мовотворчого процесу й відображенням яскравої авторської індивідуальності.

Список використаних джерел:

1. Баловсяк Н. Дамоклів меч блокування. Хто й чому хоче заборонити тикток у США. URL: <https://kunsht.com.ua/articles/damokliv-mech-blokuvannya-xto-j-chomu-xoche-zaboroniti-tiktok-u-ssha> (дата звернення: 30.09.23).
2. Всевидяче око: відповіді на 11 простих запитань про супутник ICEYE). URL: <https://kunsht.com.ua/articles/25751> (дата звернення: 19.09.23).
3. Гончарова М. Один у полі: як ми стали більш самотніми через війну й чим це загрожує. URL: <https://kunsht.com.ua/odin-u-poli-yak-mi-stali-bilsh-samotnimi-cherez-vijnu-j-chim-ce-zagrozhuye/> (дата звернення: 01.10.23).
4. Горобець Л. Одна голова – добре, а дві – погано. URL: <https://kunsht.com.ua/articles/odna-holova-dobre-a-dvi-pohano> (дата звернення: 25.09.23).
5. До ворожки не ходи: що таке магичне мислення (подкаст). URL: <https://kunsht.com.ua/podcasts/do-vorozhki-ne-xodi-shho-take-magichne-mislennya> (дата звернення: 01.10.23).
6. Їжа: це те, що ми їмо або те, чим ми живемо? URL: <https://urok.pp.ua/serednya-osvta/9634-yizha-ce-te-scho-mi-yimo-abo-te-chim-mi-zhivemo.html> (дата звернення: 19.09.23).
7. Козар О. Як карта ляже: чому люди вірять тарологам. URL: <https://kunsht.com.ua/articles/yak-karta-lyazhe-chomu-lyudi-viryat-tarologam> (дата звернення: 07.10.23).
8. Пахне смаленим: як маніпулюють тютюнові виробники (подкаст). URL: <https://kunsht.com.ua/articles/16663> (дата звернення: 09.10.23).
9. Сіщук Л. Дрижаки беруть: чому нам буває холодно і що з цим робити (подкаст). URL: <https://kunsht.com.ua/drizhaki-berut-chomu-nam-buvaє-holodno-i-shho-z-cim-robiti/> (дата звернення: 19.09.23).
10. Яненко В. Homo naledi – вид, що перевернув еволюцію людини з ніг на голову. URL: <https://kunsht.com.ua/articles/homo-naledi-vyd-shcho-pereverniv-evoliutsiiu-liudyny-z-nih-na-holovu-bloh-vadymanenka> (дата звернення: 09.10.23).